

LASĪTPRASMES ATTĪSTĪBA 1. KLASES SKOLĒNIEM

Development of Reading Skills in the 1st Grade

Agita Potaša

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, Latvija

Abstract. *Reading ability plays a vital role in the educational process and in students' personal and intellectual development. The aim of this study is to review the literature on the nature of reading skills and the development opportunities for first-grade students. The study examines the nature, significance, stages of acquisition, and development opportunities of reading skills. Based on the analysis of 84 first-grade students, results highlight the significance of individualized teaching methods and the importance of creating interactive and engaging environments for reading development.*

Keywords: *critical thinking, digital education, first-grade students, reading skills, self-directed learning.*

Ievads

Introduction

Lasītprasme ir nozīmīgs aspekts ikviena cilvēka dzīvē, jo tā veido pamatu tālākajai attīstībai, izaugsmei gan personīgajā, gan profesionālajā jomā. Nozīmīga tā arī zināšanu ieguves procesā, komunikācijas veidošanā, valodas apguvē, kā arī tādu caurviju prasmju veicināšanā kā kritiskā domāšana, pašvadīta mācīšanās un jaunrade (Skola2030, 2019b).

Lasīšanas apguvē svarīga ir fonemātiskā uztvere, kas ir skaņu uzņemšana, sadzirdēšana un atšķiršana no citām skaņām. Paralēli uztveres procesiem bērnam veidojas arī runa, tas nozīmē, ka līdz 5 gadu vecumam bērnam šīs prasmes nostiprinās līdz ar artikulācijas muskulatūru. Dzirde, uztvere un runa ir savā starpā cieši saistīti elementi, kuru kvalitāte atspoguļojas bērna lasītmācīšanās posmā. Tāpēc svarīgi šīs prasmes trenēt vecāku, pedagogu vai nepieciešamības gadījumā speciālistu uzraudzībā (Tūbele & Vilka, 2016).

Bērniem vēlme izzināt, iepazīt un izlasīt ir dabisks process, tāpēc svarīgi to veicināt, veidojot atbilstošu mācību vidi, kurā bērnam ir brīvi pieejami dažāda veida vizuālie materiāli, teksti, plakāti un grāmatas (Schwartz & Sparks, 2019).

Vairāku gadu laikā lasītprasmes būtība nedaudz mainījies, jo lasīšana nav saistāma vairs tikai ar grāmatu un žurnālu lasīšanu. Mūsdienās liela nozīme ir tehnoloģiju straujajai attīstībai, kas integrē arī plašu informācijas plūsmu. Tas nozīmē, ka gan pieaugušie, gan bērni informācijas iegūšanai izmanto tehnoloģiju iespējas un dažādās funkcijas. Arvien vairāk tiek piedāvāti lasāmie teksti un mācīšanās materiāli digitālajā vidē, kas IT paaudzei ir aktuāli un saistoši (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015).

Starptautiskās lasītprasmes novērtēšanas pētījuma "PIRLS 2021" rezultāti liecina, ka lasītprasme 4. klašu skolēnu vidū ir zemā līmenī (Ozola, Geske, & Kampmane, 2023). Lasītprasme ir ne tikai spēja izlasīt tekstu un fonētiski precīzi izrunāt vārdus, bet arī saprast, interpretēt izlasīto (Schechter, Rachel, Lynch, & Alicia, 2023), tāpēc pedagogiem arvien aktuālāks jautājums ir metožu izvēle lasītprasmes attīstīšanai. Metodes ir daudz un dažādas, bet dažas no tām noveco, nav aktuālas un saistošas mūsdienu paaudzei (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015), tāpēc jāmeklē risinājums, kā piesaistīt un motivēt 1. klases skolēnu lasīt un trenēt, attīstīt savu lasītprasmi. Viens no iemesliem, kāpēc sākumizglītības bērnu vidū lasītprasme ir zemā līmenī, ir motivācijas trūkums lasīt. Skolēni ir ar dažādiem raksturiem, vēlmēm un vajadzībām, tāpēc pedagogam jāatlasa atbilstošas metodes un materiāli, kas veicina ne tikai lasītprasmi, bet arī rod patīkamas emocijas, nodrošina interesantu un saistošu laika pavadīšanu (Schwartz & Sparks, 2019).

Pētījuma mērķis: apzināt literatūru par lasītprasmes būtību un attīstības iespējām 1. klases skolēniem, apzināt 1. klases skolēnu lasītprasmes līmeni un iespējas to uzlabot.

Mērķa sasniegšanai izmantotas šāda metodes: literatūras analīze, novērošana; datu analīze programmā SPSS.

Teorētisko atziņu analīze par lasītprasmes attīstību *Theoretical insights analysis on reading skills development*

Uzsākot mācības 1. klasē, bērns pakāpeniski iejūtas skolēna lomā. Pirmā pieredze saskarsmē ar citiem skolēniem, pedagogiem un atbalsta personālu ir tikpat svarīga, kā iepazīstoties ar skolas ikdienu un noteikumiem. Daļa bērnu, pārejot no pirmsskolas izglītības iestādes uz skolu, psiholoģiski pieaug, apzinās sevī lielāku patstāvību un atbildības sajūtu (Āboltiņa, 2014). Svarīgs aspekts, lai

bērns pēc iespējas labāk iejustos skolā, klases dzīvē un spētu veiksmīgi uzsākt mācības, ir pedagoga kompetence dot nepieciešamo atbalstu, padomu vai iedrošinājumu. Katra skolēna zināšanas un pieredze ir dažāda, arī 1. klases sākumā skolēnu lasītprasme atšķiras. Līdz ar to, pedagoga uzdevums ir iepazīt katru skolēnu individuāli un apzināt viņa prasmi līmeni (Ruotsalainen, Pakarinen, Poikkeus, & Lerkkanen, 2022).

Pirmsskolas mācību programmas viens no sasniedzamajiem rezultātiem valodas jomā - bērns prot lasīt īsus vārdus, izmantojot dažādus informācijas avotus (Skola2030, 2019c). Projektā “Skola 2030” izstrādātajās vadlīnijās (Skola2030, 2019d) noteikts, ka burtu apguvi un lasīšanu bērns apgūst pirmsskolā, jo ābece periods sākumskolas programmā vairs nav paredzēts, kā tas bija agrāk, kad bērni 1. klases pirmajā semestrī mācījās pazīt burtus un lasīt zilbes. Beidzot pirmsskolas izglītības iestādi, bērnam jāprot lasīt īsus, vienkāršus divzīlbu vārdus, taču, uzsākot skolas gaitas, 1. klasē bērnam ir ne tikai jāprot izlasīt uzdevuma noteikumu vai teksta uzdevumu, bet arī jāsaprot lasītais. Tas nozīmē, ka starp pirmsskolas un sākumskolas prasībām trūkst saskaņotības. Tā ir problēma, ar kuru saskaras ne tikai bērni, bet arī pedagogi. Paralēli programmas īstenošanai pedagogam jāspēj īsā laikā ar uzdevumu palīdzību pilnveidot arī lasīšanas izpratni, kam laiks programmā nav paredzēts. Uzsākot skolas gaitas, atšķiras ne tikai bērnu prasme lasīt, bet arī lasīšanas temps. Vadlīnijās tiek paredzēts, ka bērns, sākot mācības 1. klasē, lasa 30 vārdus minūtē, bet realitātē tikai daži bērni spēj tik raiti lasīt. Lasītprasme 1. klasē ir nozīmīgs aspekts citu mācību jomu apgūvē, atbilstošu rādītāju sasniegšanā (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015).

Nozīmīgs aspekts lasītprasmei 1. klasē ir lasīšanas tehnikas apguve, kas sākotnēji nav sasaistāma ar teksta satura izprašanu. Tikai pakāpeniski attīstot lasītprasmi, izglītojamajam var piedāvāt atbilstošus uzdevumus, kas veicina skolēna patstāvību lasīšanas procesā. Izglītojamajam ir svarīgi apgūt prasmi izlasīt pedagoga piedāvāto informāciju jebkurā mācību priekšmetā, kur informācija atspoguļo mācību stundas aktualitāti, apgūstamo tematu. Tas nozīmē, ka lasītprasme ir aktuāla visos mācību priekšmetos, piemēram, uzdevuma noteikuma izlasīšana, kas sevī ietver arī izpratni par uzdevuma prasībām un veicamajiem soļiem (Duke, Ward & Pearson, 2021).

Var secināt, ka, beidzot pirmsskolas izglītības iestādi un uzsākot mācības 1. klasē, skolēns saskaras ar dažādām prasībām lasītprasmes jomā.

Lasītprasmes būtība un nozīme skolēna attīstībā

The essence and significance of reading skills n student development

Vārds “lasītprasme” veidots no diviem atsevišķiem vārdiem “lasīt” un “prasme”. Lasīšana tiek skaidrota kā pamatprasme, kur ar sensoriskās domāšanas palīdzību tiek uztvertas, saprastas rakstzīmes. Savukārt, prasme tiek definēta kā māka veikt darbību atbilstoši noteiktajiem kritērijiem (Geske & Ozola, 2007).

Pagājušā gadsimta pirmajā pusē biheiviorisma teoriju ietekmē lasītprasmes būtība tiek aprakstīta kā uzvedības apguve pamatā ārējo stimulu ietekmē, kur dominē fizioloģiskais aspekts ar secīgu darbību kopumu. Lasītprasme tiek dēvēta, kā nosacījuma reflekss, kurš tiek veikts apzināti, izpildot atbilstoši sagatavotus vingrinājumus. Izglītojamais lasīšanu var apgūt un pilnveidot treniņa procesā, izpildot vienotus, pedagoga norādītus vingrinājumus. Tiek apgalvots, ka lasīšana ir dabisks process, kura laikā bērns ar savu vēlmi izzināt un iepazīt pasauli sasniedz savus mērķus. Kā arī lasītprasmes attīstības posmā uzmanība ir jāpievērš lasāmā saturam, tā izpratnei, jo lasīšanas tehnikas pamati – burtu dekodēšana un skaņu apvienošana zilbēs - cilvēkam ir iedzimta (Zariņa, n.g.).

Lasīšana ir saistīta kognitīvajiem procesiem, kur galvenais uzsvars tiek likts uz koncentrēšanos, uzmanības noturēšanu un atmiņu. Tās laikā tiek trenēta sensorā sistēma, fonoloģiskā un asociatīvā uztvere. Lasītprasme ietver arī izlasītās informācijas atkodēšanu jeb izvērtēšanu, interpretēšanu un pārveidošanu sev izprotamā formā. Veidojot lietpratīgu lasītāju, lasīšanai un izlasītā teksta interpretēšanai jāpiedāvā dažādu žanru un stilu teksti, kas veicina dažādu lasīšanas stratēģiju apgūšanu, pielāgošanu (Kriekšis & Anspoka, 2020).

Lasītprasmes jēdzienu skaidro atkarībā no pētāmā jautājuma, kas atklāj lasītprasmes dažādo nozīmi. Lasītprasme tiek skaidrota kā:

- prasme savienot burtu ar tā skaņu;
- izlasīto vārdu nozīmēs apjēgšana;
- izlasītā teksta, sižeta izpratne;
- asociāciju veidošana pēc izlasītā teksta;
- precīza vārdu lasīšana vienmērīgā tempā;
- prasme komunicēt un iegūt informāciju;
- strādāšana ar dažādiem teksta veidiem;
- līdzeklis, lai paplašinātu redzesloku un izglītos (Zariņa, n.g.; Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015; Kriekšis & Anspoka, 2020).

Mūsdienās lasītprasme atklāj daudz plašāku virzienu kopu, kas atspoguļo lasītprasmes ieguvumus, kurus lasītājs neapzinoties sevī pilnveido katru dienu, lasot un strādājot ar tekstiem. Attīstot lasītprasmi, veidojas papildus iemaņas, piemēram, uzdod jautājumus atbilstoši situācijai un kontekstam. Svarīga iemaņa, kas veidojas ilgtermiņā, strādājot ar dažādiem tekstiem, ir spēja lineāro tekstu sasaistīt ar asociatīvo un ilustratīvo domāšanu (Kriekis, 2022).

Lasītprasmes kvalitāti atspoguļo dažādi komponenti, kuru apguvē svarīga nesasteigta, sistemātiska pieeja. Pēc autoru (Baker, Alberto, Macaya, García, & Gutiérrez-Ortega, 2022; Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015) izvirzītajiem lasīšanas komponentiem tiek skaidrota lasīšanas būtību (skat. 1. tabulu).

1. tabula Lasītprasmes komponenti

(autores veidots pēc Baker et al., 2022; Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015)

Table 1 Components of reading skills

(created by the author based on Baker et al., 2022; Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015)

Lasīšanas komponenti	Skaidrojums
Fonoloģiskās izpratnes prasmes	Saprot, ka vārdus veido skaņas un zilbes.
Fonētiskā lasīšana	Spēja pareizi izrunāt un saprast vārdus, pamatojoties uz burtu un skaņu savienojumu pareizo izrunu.
Vārdu krājums	Vārdi, kurus ne tikai zina, bet arī izprot to jēgu un nozīmi tekstā.
Teksta izpratne	Izprot izlasītā teksta literāro vēstījumu.
Lasīšanas temps	Lasa tekstu precīzi, ar intonāciju, bet savām spējām atbilstošā ātrumā.
Piedalīšanās informācijas apritē	Iemaņa ātri izprast un apstrādāt tekstu, īpaši situācijās, kur svarīgi ātri iegūt nepieciešamo informāciju.
Lasīšanas stratēģijas	Prot izmantot stratēģijas atbilstoši situācijai.

Katra indivīda atšķirīgās lasītprasmes līmeņa cēlonis var būt saistīts ar fonoloģiskajām prasmēm. Par šo prasmi atbild smadzenes, kas ļauj analizēt, sintezēt un savienot valodas skaņas. Liela nozīme šīs prasmes veicināšanā ir bērna vecākiem. Tas nozīmē, ka vecākiem jāpalīdz bērnam trenēt fonoloģiskos procesus, aicinot bērnu saklausīt, sadalīt un savienot skaņas. Šī prasme ir jāpilnveido, tiklīdz bērns sāk izrādīt interesi par runāšanu. Piemēram, 3 gadu vecumā bērnam var piedāvāt rotaļas veidā izplaukšķināt zilbju skaitu. 4,5 - 5 gadu vecumā bērni var sākt apgūt prasmi saklausīt pirmo un pēdējo skaņu vārdā, kas bērnu vidū bieži vien sagādā grūtības. Fonoloģisko prasmju attīstībā liela nozīme ir vienādu

līdzskaņu un patskaņu saklausīšanu, izdomāšanu. Jo vairāk vecāki atbalstīs bērnu fonoloģisko prasmju attīstības procesā, jo labāk sagatavos bērnu lasīšanas un rakstīšanas posmam, kas ir viens no svarīgākajiem pamatiem rakstu un mutvārdu valodas apgūvē (Burt, 2006; Blūmentāle, 2020).

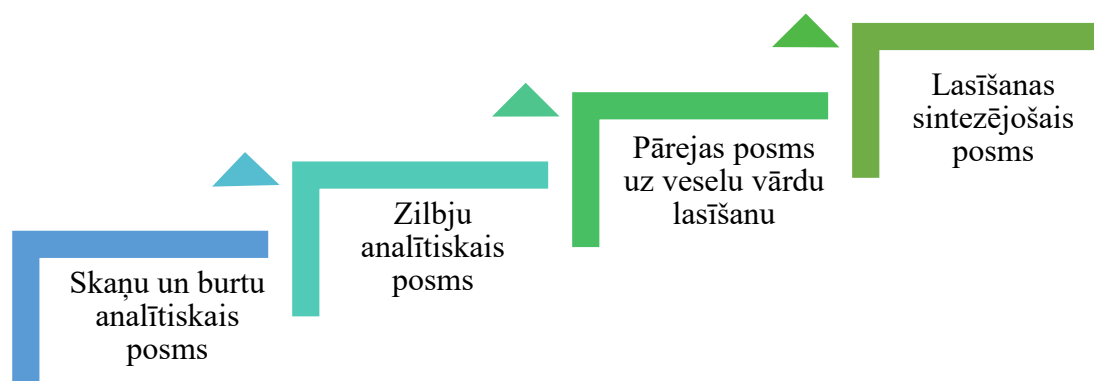
Būtisks lasītprasmes komponents ir vārdu krājums. Jo vairāk vārdus bērns zina, saprot, jo precīzāk izprot lasīto tekstu. Vārdu krājumu iedala:

- pasīvais vārdu krājums, kuru cilvēks zina un saprot, bet ikdienas saziņā maz lieto vai vispār nelieto;
- aktīvais vārdu krājums, kuru cilvēks zina un saprot, lieto komunikācijā (Šķirmante, 2016).

Lasītprasme ir viena no pamatprasmēm, kas sastāv no spēju uztvert, saprast, interpretēt un izmantot tekstu. Lasītprasme nav tikai tehniska teksta nolasīšana, bet arī dziļāka izpratne par saturu un spēja to analizēt, interpretēt un izmantot jaunu zināšanu iegūšanai, tādēļ tik nozīmīga skolēna attīstībā.

Lasītprasmes attīstības posmi *Stages of reading skills development*

Lasītprasme tiek apgūta pakāpeniski un noteiktu posmu ietvaros. Apgūstot lasītprasmi, jāmācās uztvert audiālo sasaistē ar vizuālo jeb pazīt burtu, tā skaņu. Tālāk svarīgi ir zilbju pludināšana kopā, veidojot vārdus. Sistemātiski trenējot un veltot laiku lasītprasmes apguvei, bērns pēc zilbju perioda sāk vārdus lasīt daudz raitāk. Tas ir posms, kad piedāvāt lasīt dažāda veida vārdus sasaistē ar vizuālu materiālu, lai bērns mācās saprast izlasīto, redz jēgu lasītajam. Vēlāk var piedāvāt lasīt īsus teikumus, kuri veido priekšstatu par izlasīto. Lasītprasmes apguves sākumposmā bērnam ir grūti vienlaicīgi lasīt un saprast lasīto, tāpēc tas ir laikietilpīgs un apzināts darbs ar bērnu gan vecākiem, gan pedagogiem. Lasītprasmes attīstību raksturo secīgums un atbilstošs apguves temps bērna individuālajām vajadzībām, ņemot vērā tā vecumposmu, prasmes, vajadzības un intereses (Žīgure & Usca, 2022). Lasītprasmes apgūvē tiek izdalīti vairāki posmi (skat. 1. attēlu).

1. attēls. **Lasītprasmes apguves posmi** (autores veidots pēc Žīgure & Usca, 2022)
Figure 1 Stages of reading skills acquisition (created by the author based on Žīgure & Usca, 2022)

Skaņu un burtu analītiskais posms izpaužas kā skaņu un burtu mācība, atpazīšana, tāpēc raksturīga to aizmiršana un jaukšana, kā arī šajā posmā bērni nevis lasa, bet burto. Analītisko posmu saista ar fonemātisko procesu, kura ietvaros bērnam darbojas uztveres, analīzes un sintēzes prasme. Analīze izpaužas kā vārda skaņu sastāva izprašana, skaņu secības vārdā noteikšana un līdzīgu skaņu atšķiršana. Sintēze tiek skaidrot kā dažādu skaņu savienošana vienā kopumā, veidojot zilbes (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015).

Bērns pakāpeniski nonāk zilbju analītiskajā posmā, kurā zilbe ir lasīšanas galvenā sastāvdaļa. Lai bērns nonāktu līdz zilbju analītiskajam posmam jābūt attīstītai fonemātiskai dzirdei, kas nozīmīga burtu saliedēšanai zilbēs. Šajā posmā bērns sākumā lasa atsevišķas zilbes, vēlāk liek kopā divas zilbes, veidojot vārdu. Kad vārdu lasīšana pa zilbēm tiek pilnvērtīgi attīstīta, tad vārdu uztvere un lasīšana norit ātrākā tempā (Krieķis, 2022).

Pārejas posms uz veselu vārdu lasīšanu saistāms arī ar vārdu lasīšanu pa zilbēm, bet trenējoties bērna vārdu lasīšanā ir novērojams progress. Šajā posmā var novērot bērnu vēlmi lasīt ātrāk, nekā viņš to vēl spēj, līdz ar to, paskatoties uz vārdu, bērns pielieto atmiņu. Tas nozīmē, ka bērns sāk izteikt minējumu, kas tur rakstīts, nevis lasīt. Nav slikti, ka bērns iemācās lasīt ātri, caurskatot, izmantojot atmiņu, bet šajā posmā svarīgi iemācīties lasīt. Vecākiem un pedagogiem svarīgi sekot līdzi bērna lasīšanai, lai vārdi tiktu izlasīti precīzi, nejaucot burtus vietām un nepiedēvējot vārdam citu galotni. Parādās vairāk kļūdu, tā ir daļa no mācīšanās procesa (Rozenfelde, Kalvāne, & Ušča, 2015).

Lasīšanas sintezējošais posms ir saistāms ar prasmi lasīt vārdus, vārdu savienojumus un vienkāršus teikumus. Šajā posmā lasīšanas tehniskā daļa ir apgūta, bet jāpievērš uzmanība lasītā izpratnei. Novērojams, ka bērns lasa raiti un bez aizķeršanās, bet nespēj atcerēties lasīto, tāpēc arī šajā posmā svarīga vecāku un pedagogu iesaiste, lai veicinātu bērna biežāku lasīšanu. Jo biežāk bērns lasīs, jo precīzāka un ātrāka tā kļūs. Lai trenētu lasītā saprašanu bērnam jāpiedāvā dažāda veida uzdevumi, kuri veicina domāšanu par lasīto. Tie var būt jautājumi par lasīto, teikuma daļas pabeigšana, izprotot tā kontekstu, kā arī var piedāvāt lasāmā teksta prognozēšanu, jo tas liek iedziļināties lasītajā un apstrādāt iegūto informāciju, sintezējot to jaunā formā, kas paredz dažus notikumus uz priekšu (Kriekšis, 2022).

Var secināt, ka lasītprasmes veicināšanas procesā svarīga loma ir attīstības posmiem, kuri balstās uz pēctecīguma principiem, nesasteigta, bet mērķtiecīga treniņprocesa. Lasītprasmes attīstīšanā jāņem vērā ne tikai hierarhija, bet arī paša izglītojamā vecums, prasmes, vajadzības un intereses.

Pētījuma metodoloģija *Research methodology*

Lai noskaidrotu lasītprasmes līmeni 1. klasē, tika veikts pētījums. Pētījums norisinājās no februāra līdz aprīlim.

Empīriskā pētījuma mērķis: iegūt datus par 1. klases skolēnu lasītprasmi.

Pētījuma metodes:

- novērošana;
- datu analīze programmā SPSS (Kronbaha alfas tests; Kolmogorova-Smirnova tests; Biežuma tests; Manna – Vitneja tests, Kruskal-Wallis tests; Kendala korelācija.

Pētījuma bāze: 6 sākumizglītības skolotāji, 84 1. klases skolēni, 1 eksperts.

Mērķa sasniegšanai tika izveidota skolotāja novērtējuma lapa par 1. klases skolēna lasītprasmi. Novērtēšanas lapā iekļauti jautājumi par drukāto un rakstisko burtu atpazīšanu. Novērtējot caurviju prasmes un, kāda bija skolēna lasītprasme, uzsākot 1. klasi, tika izmantota Likerta skala, kur 1 – prasmes nepiemīt, 5 – prasme attīstīta augstā līmenī. Lasīšanas prasmes tika vērtētas ar 1 - prasmes nav, 2 - darbību veic ar palīdzību, 3 - darbības veikšanā dažreiz kļūdās, 4 - kļūdas ļoti reti, 5 - darbību veic patstāvīgi, bez kļūdām.

Tika uzrunāti 1. klases pedagogi, kuri veica savu skolēnu izvērtēšanu. Kopumā pētījumā iesaistījās 6 sākumizglītības skolotāji no Latgales reģiona, kuri izvērtēja 1. klases skolēnu lasītprasmi. Tika izvērtēti 84 skolēni: 42 meitenes un 42 zēni. Iegūtie novērtēšanas rezultāti liecina, ka tika izvērtēti 8 skolēni, kuriem ir 6 gadi, 68 skolēni, kuriem ir 7 gadi, un vēl 8 skolēni, kuriem ir 8 gadi. Tā kā tika novērtēti tikai 1. klases skolēni, redzams, ka šobrīd skolās 1. klasē mācās skolēni no 6 līdz 8 gadiem.

Lai pārlicinātos par anketas iekšējo saskaņotību, tika veikts Kronbaha alfas tests. Iegūtais rezultāts ($\alpha = ,962$) norāda uz labu iekšējo saskaņotību un rezultātu ticamību. Kolmogorova-Smirnova tests liecina, ka dati neatbilst normālajam sadalījumam ($p < 0,05$), tāpēc analīzē izmantoti neparametriskie testi.

Novērtēšanā iegūto rezultātu analīze *Analysis of the results obtained from the assessment*

Tika veikts Biežuma tests, lai noskaidrotu atbilžu sadalījumu un vidējās vērtības, tika veikts Biežuma tests (skat. 2. tabulu).

2. tabula Skolēnu lasītprasmes kritēriju novērtēšanas rezultāti
Table 2 Results of the assessment of students' reading skills criteria

Prasme	Vidējais	Atbilžu sadalījums				
		Prasmes nav	Darbību veic ar palīdzību	Darbības veikšanā dažreiz kļūdās	Kļūdās ļoti reti	Darbību veic patstāvīgi, bez kļūdām
Atpazīst drukātos burtus	4,39	0	4	11	17	52
Atpazīst rakstiskos burtus	4,15	0	9	14	16	45
Lasa vienkāršus (1-2 zilbju) vārdus	4,23	0	8	14	13	49
Saprot izlasīto vārdu	3,57	2	23	15	13	31
Lasa vienkāršus teikumus	3,45	4	14	19	34	13
Saprot izlasīto uzdevuma noteikumu	3,05	9	22	23	16	14
Izmanto vizuālo vārdu atpazīšanu	3,31	2	22	23	22	15
Spēj pastāstīt par izlasīto tekstu	3,06	9	24	17	21	13

Precīzi ievēro burtu secību vārdā	3,61	3	16	17	23	25
Lasot precīzi lieto vārdu galotnes	3,71	2	13	16	29	24
Izvēlas lasāmvielu ārpusstundu lasīšanai	3,05	18	15	14	19	18

Augstākais vidējais vērtējums ir prasmei Atpazīst drukātos burtus, par ko liecina vidējā vērtība (Mean 4,39) un atbilžu sadalījums, jo vairāk kā pusei 1. klases skolēnu Darbību veic patstāvīgi, bez kļūdām. Tas skaidrojams ar to, ka tā ir pamatprasme, kuru skolēni ir kārtīgi nostiprinājuši jau pirmsskolā, līdz ar to nav augstāks vidējais vērtējums ir arī Atpazīst rakstiskos burtus un Lasa (1 – 2 zilbju) vārdus, bet joprojām ir skolēni, kuri kļūdās un kuriem ir nepieciešams atbalsts.

Zemākais vidējais rādītājs ir prasmei (Mean 3,05), Saprot izlasīto uzdevuma noteikumu tas nozīmē, ka lielākā daļa 1. klases skolēnu saskaras ar grūtībām, veicot uzdevumus patstāvīgi. Tas nozīmē, ka skolēniem sagādā grūtības izprast lasīto, līdz ar to uzdevuma izpilde bez pieauguša skaidrojuma nav iespējama. Tikpat zems rādītājs (Mean 3,05) ir prasmei Izvēlas lasāmvielu ārpusstundu lasīšanai, kas liecina par to, ka 1. klases skolēni neprot izvēlēties sev atbilstošu lasāmvielu un arī nav ieinteresēti lasīt ārpusstundu laikā. Par to liecina arī lielākais rādītājs pēc skaita jeb 18 skolēni novērtēti ar Prasmes nav. Pedagogu atbildes uz atvērto jautājumu par to, kāpēc lasītprasme ir tik zemā līmenī, pedagogi to skaidro ar motivācijas trūkumu skolēnu vidū, kas teorijā minēta, kā būtisks aspekts skolēna lasītprasmes attīstībā.

Viens no zemākajiem vidējiem rādītājiem ir arī prasmei (Mean 3,06), Spēj pastāstīt par izlasīto tekstu. Iegūtie dati liecina, ka 1. klases skolēniem sagādā grūtības pastāstīt par lasīto, līdz ar to atstāstīt sižetu, raksturot tēlus, atbildēt uz jautājumiem par izlasīto. Tas nozīmē, lai attīstītu lasītprasmi skolēnam ir jāpiedāvā uzdevumi, kas liek lasīt apzināti un atbildēt uz jautājumiem par lasīto. Lasītprasmes pilnveidošanas procesā jāiesaistās gan pedagogam, gan vecākiem, ņemot vērā, ka pilnveidošanās notiek tikai mērķtiecīga darba rezultātā.

Rezultātu analizē, izmantojot Manna – Vītneja testu, atklājas, ka nepastāv statistiski būtiskas atšķirības starp dzimumu ($p > 0,05$). Tas nozīmē, ka gan zēnu, gan meiteņu lasītprasme ir līdzīgā līmenī.

Apkopojot vērtējumus, mazāk kā puse jeb 31 skolēns Saprot izlasīto vārdu tiek vērtēts, ka Darbību veic patstāvīgi, bez kļūdām, tas liecina, ka izvērtētajiem

skolēniem ir pietiekoši liels vārdu krājums, kurus lieto ikdienā un saprot to nozīmi. Tomēr ir 2 skolēni, kuriem Prasmes nav un 23 skolēni, kuri Darbību veic ar palīdzību, ņemot vērā pedagogu atbildes uz atvērtajiem jautājumiem, var secināt, ka šo skolēnu zemais vērtējums prasmei Saprot izlasīto vārdu, ir saistīts ar to, ka viņu dzimtā valoda nav latviešu valoda. Var secināt, ka lasītprasmes kopējo līmeni klasē ietekmē arī skolēnu dzimtā valoda, kas nereti nav latviešu valoda.

Izmantojot Kruskal-Wallis testu, atšķirības atkarībā no vecuma netika konstatētas ($p > 0.05$). Analizējot tendences, augstāks vidējais ranga rādītājs (Mean Rank) 1. klasē prasmei Atpazīst rakstiskos burtus un Precīzi ievēro burtu secību vārdā skolēniem, kuri sasnieguši 8 gadu vecumu, kas liecina, ka skolēni sasniedzot 8 gadu vecumu labāk atpazīst burtus un vairs nejauca to secību, lasot vārdus. Kopumā var secināt, ka neatkarīgi no gadu skaita 1. klasē skolēniem ir līdzīgi rādītāji lasītprasmes izvērtējumā. Lai lasītprasmes līmenis 1. klasē augtu, pedagogam jāpievērš uzmanība katram skolēnam individuāli, uz klausot viņa vēlmes, veiksmes, problēmas, sniedzot atbalstu. Ne mazāk svarīgs uzdevums būtu komunicēt ar vecākiem un veidot ciešāku sadarbību ar saviem kolēģiem, lai pedagogu prasības saistībā ar lasītprasmes veicināšanu būtu vienlīdzīgas. Iegūtie rezultāti liecina, ka pedagogam ir jāizmanto lasītprasmi veicinošas metodes, kas rada vēlmi skolēnam lasīt ne tikai stundas laikā, bet arī ārpus tās. Var secināt, ka skolēni bez pieaugušā iesaistes lasa maz vai nelasa vispār, tāpēc atbalsta personām ir jāveido atbilstoša, motivējoša vide un jābūt par piemēru, lai skolēnam rastos vēlme lasīt un pilnveidot lasītprasmi.

Lasītprasmes attīstības iespējas 1. klasē ***Reading skills development opportunities in 1st grade***

Pedagoģiskais process sākas ar skolēna individuālo vajadzību apzināšanu, jo lasītprasme ir jāattīsta, balstoties uz kopējo indivīda attīstības līmeni. Jādomā par atbilstošu pieeju katram skolēnam, ņemot vērā skolēna intereses, vēlmes, uzvedību un vērtības, kā arī individuālās atšķirības lasīšanas procesā. Atšķiras skolēnu uztvere, atmiņa, uzmanība, fonētiskā izpratne, vārdu noteikšana, raitas lasīšanas kvalitāte, vārdu krājums, vispārīgās zināšanas, vēlme iesaistīties procesā, motivācija (Kriekis, 2022).

Pedagogam ir iespēja izmantot klasiskās lasītprasmes apguves metodes:

- priekšā lasīšana (skolēns, klausoties, sekojot un lasot līdzī, attīsta

- lasīšanas prasmi);
- uzskatāmās un praktiskās metodes (izprot vārdu nozīmi pēc ilustrācijām, atceras vārda izskatu un izmanto konkrētā situācijā);
- šifrēšanas uzdevumi (palīdz skolēnam attīstīt loģisko domāšanu, atmiņu un uzmanību, pamanīt, atcerēties burta vietu vārdā);
- spēļu elementu izmantošana (veicina skolēnu iesaistīšanos, motivāciju un mācīšanās rezultātus);
- atbalstošu e-tekstu pielietojums (Rozenfelde, Verbicka & Ogrina, 2020).

Katra metode ir jāpielāgo 1. klases skolēna spējām, tāpēc pedagogam ir jāizvēlas atbilstoši materiāli. Lasītprasmes uzlabošanai ieteicams piedāvāt konkrētus lasīšanas veidus:

- īstenojot lasīšanu skaļi, klusu vai čukstus;
- izlases veidā, koncentrējoties uz būtisko;
- veidojot lasīšanas grupas, kur katrs dalībnieks lasa savas lomas partiju;
- veicot kolektīvo lasīšanu, kad visi lasa kopā;
- apvienojot, kombinējot dažādas metodes, lai padarītu lasīšanas pieredzi daudzveidīgāku un interesantāku (Helviga & Rakeviča, 2014).

Mūsdienās arvien biežāk lasīšana transformējas jaunās formās, tāpēc viens no veidiem, kā pedagogs var attīstīt skolēna lasītprasmi – piedāvāt to darīt caur digitālajām tehnoloģijām. Ir svarīgi pieņemt un pielāgoties jaunajiem apstākļiem, izmantojot tehnoloģijas kā priekšrocību lasīšanas apgūvē un attīstībā. Digitālās tehnoloģijas ir papildus rīks, kas neaizstāj tradicionālās lasīšanas praksi (Birkerts, 2010).

Svarīgs aspekts digitālo materiālu izmantošanā ir spēja pieejamos uzdevumus diferencēt, kas nozīmē uzdevumu pielāgošanu katram bērnam individuāli atbilstoši tā spējām, vajadzībām un interesēm. Lasītprasmes uzdevumu diferencēšana pieļauj dažāda veida variācijas ar saturu, sarežģītības pakāpi un lasīšanas stratēģijām (Skola2030, 2019b). Tas ir viens no iemesliem, kādēļ arvien vairāk mācību procesā un tieši lasītprasmes attīstīšanā tiek iesaistīti digitālie mācību līdzekļi, rīki un platformas (Krūmiņa & Grumolte-Lerhe, 2022).

Tehnoloģiju izmantošana lasītprasmes attīstīšanai ir veids, kā ne tikai piesaistīt un motivēt skolēnu lasīt, pilnveidot lasītprasmi, bet arī iespēja attīstīt pašvadītu mācīšanos, kritisko domāšanu un digitālo pratību.

Var secināt, ka viens no veidiem, kā radīt interesi 1. klases skolēniem par lasīšanu, ir piedāvāt lasītprasmi attīstošus uzdevumus digitālajā vidē, jo

mūsdienās tā viņiem šķiet saistošāka un interesantāka. Mūsdienās pedagogam ir jāspēj organizēt un īstenot dažādu mācīšanās procesu, tai skaitā, izmantojot tehnoloģiju piedāvātās iespējas, līdz ar to darba autore piedāvā metodisku līdzekli lasītprasmes attīstībai 1. klasē.

Secinājumi **Conslusions**

1. Lasītprasmes jēdziens ietver plašu prasmju kopumu, kurš apvieno burtu, skaņu atpazīšanu, zilbju savienošānu, tehniski precīzu, vienmērīgu un ar intonāciju lasīšanu, lasītā izpratni un iegūtās informācijas analizēšanu, interpretēšanu.
2. Par lasītprasmes kvalitāti liecina izlasītā teksta izpratne, spēja to analizēt un interpretēt.
3. Skolēna attīstībai lasītprasme veicina smadzeņu darbību, uztveres un koncentrēšanās pilnveidi, kognitīvo procesu funkcionēšanu.
4. Skolēns – lasītājs ir daudzpusīgs, elastīgs un izglītots gan sabiedrības procesos, gan kultūras notikumos.
5. Beidzot pirmsskolas izglītības iestādi un uzsākot mācības 1. klasē, skolēns saskaras ar dažādām prasībām lasītprasmes jomā, kas liecina par saskaņotības trūkumu, līdz ar to skolēnam nepārtraukti nepieciešams pieaugušā atbalsts uzdevumu izpildē.
6. Lasītprasmes attīstība balstās uz pēctecīguma principa posmiem, kuru pamatā ir nesasteigts, bet mērķtiecīgs treniņprocess. Lasītprasmes attīstīšanā jāņem vērā ne tikai hierarhija, bet arī paša izglītojamā vecums, prasmes, vajadzības un intereses.
7. Skolēna lasītprasmi ietekmē uztveres, runas, redzes, dzirdes attīstība, kā arī vide, līdzilvēki, tehnoloģijas, kas laika gaitā veido bērna pieredzi par lasīšanas paradumiem un attieksmi pret lasīšanu.
8. 1. klases skolēna lasītprasmes vērtēšanā tiek ņemta vērā lasīšanas precizitāti, temps un izpratne par izlasīto, bet tas ir atkarīgs no katra pedagoga izvirzītajiem sasniedzamajiem rezultātiem un kritērijiem.
9. Organizējot pedagoģisko procesu, skolotājam jāspēj mainīt, pielāgot atbilstošu vidi, metodes, pieejas un stratēģijas lasītprasmes attīstībai, jo katra skolēna prasmes un vajadzības atšķiras.

10. Viens no veidiem, kā radīt 1. klases skolēniem interesi par lasīšanu, ir piedāvāt lasītprasmi attīstošus uzdevumus digitālajā vidē, jo mūsdienā paaudzei tā šķiet saistošāka un interesantāka.
11. Bez kritiskās domāšanas skolēnam nav lasītprasmei svarīga nosacījuma – izpratnes par lasīto tekstu. Par attīstītu lasītprasmi liecina skolēna spēja saprast izlasīto informāciju, to kritiski izvērtēt, izanalizēt un sintezēt sev nepieciešamajā formā jeb atlasīt sev svarīgus jēdzienus, atslēgas vārdus vai atziņas.
12. Biežuma tests atklāj, ka vislielākās grūtības 1. klases skolēniem sagādā lasītā izpratne, atstāstīšana un interpretēšana.
13. Skolēni bez pieaugušā iesaistes, motivēšanas lasa maz vai nelasa vispār, tāpēc atbalsta personām ir jāveido atbilstoša, motivējoša vide un jābūt par piemēru, lai skolēnam rastos vēlme lasīt un pilnveidot lasītprasmi.
14. Ja skolēnam piemīt izpratne par lasīto tekstu, piemīt arī prasme par to pastāstīt, kas lasītprasmes kontekstā ir svarīgs rādītājs jēgpilnai lasīšanai.

Summary

Analyzing the factors influencing reading skills, it was concluded that the main factors affecting the quality of students' reading skills are auditory and visual perception, speech development, family, environment, language, technology, and the students' personal characteristics, needs, interests, and attitudes, which are based on the experiences formed from what they have seen and experienced (Žīgure & Usča, 2022).

The stages of reading skills development, which form a gradual and purposeful acquisition of reading skills, were analyzed. Considering the characteristics of the stages of reading skills development, a reading skills assessment sheet for 1st-grade teachers was created and offered to obtain data on the current situation. The results indicate that the level of reading skills among 1st-grade students is low. A large proportion of students face difficulties not only in reading texts accurately and fluently but also in understanding what they have read, which is an important aspect of quality and meaningful reading. 1st-grade students are not motivated to read, not only during class time but also do not devote time to reading outside of class. This means that teachers need to look for new methods and reading-promoting tasks that help form a habit and a positive attitude towards reading. One of the reasons children avoid reading is a lack of

positive experience, as reading poses difficulties and technology is used for entertainment purposes rather than learning enhancement. This means that teachers and parents need to work with 1st-grade students to improve and develop their reading skills to a level where students do not feel bad about their reading and are motivated to read independently.

A study was conducted within the framework of the bachelor's thesis. The obtained data reveal the overall reading skill level of 1st-grade students, as well as their transversal skills, motivation, and attitude towards reading. Many respondents find it difficult to comprehend what they have read. Reading skills among students are not at a high level, but the professional activities of a teacher can influence and improve this level for every student. The most important thing is for the teacher to be aware of their opportunities and pay more attention to their professional activities. Communication with students' parents and collaboration with colleagues are crucial (Fomichenko, 2017).

Literatūra References

- Āboltiņa, L. (2014). *7-gadīgo bērnu sociālā adaptēšanās 1. klasē skolā*. Retrieved from: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4949>
- Baker, D.; Alberto, P.; Macaya, M.; García, I.; & Gutiérrez-Ortega, M. (2022). *Relation Between the Essential Components of Reading and Reading Comprehension in Monolingual Spanish-Speaking Children: a Meta-analysis*. DOI: 10.1007/s10648-022-09694-1.
- Birkerts, S. (2010). Reading in a Digital Age. Pieejams: <http://www.theamericanscholar.org/reading-in-a-digital-age/>
- Blūmentāle, I. (2020). *Audiologopēds kā palīgs valodas attīstībā*. Retrieved from: <https://arsts.lv/jaunumi/ilze-blumentale-audiologopeds-ka-paligs-valodas-attistiba>
- Burt, J. S. (2006). What is orthographic processing skill and how does it relate to word identification in reading? *Journal of Research in Reading*, 29(4), 400-417. DOI: 10.1111/j.1467-9817.2006.00315.x
- Duke, N. K., Ward, A. E., & Pearson, P. D. (2021). The science of reading comprehension instruction. *The Reading Teacher*, 74(6), 663-672. Retrieved from: <https://ila.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/trtr.1993?fbclid=IwAR3eZ9ilHQC6WiuHwopC2-6mcgv7ge5W8PGqqALR2LYo115W9Ch8oV-vuHo>
- Geske, A., & Ozola, A. (2007). *Skolēnu sasniegumi lasītprasmē Latvijā un pasaulē*. LU Akadēmiskais apgāds. Retrieved from: https://www.ipi.lu.lv/fileadmin/_migrated/content_uploads/Geske_Ozola_LasitprasmesMonograafija.pdf

- Helviga, I. & Rakeviča, I. (2014). *Vienota runas un rakstu sistēma pamatizglītības 1. - 4. klasē. Metodiskie ieteikumi skolotājiem*. Retrieved from: http://www.viss.lv/dati/kkmv/doc/Vien_run_rakst_sist_1_4_klasei.pdf
- Kriekis, A. (2022). *Sākumskolēna lasītprasmes attīstības pedagoģiskie nosacījumi*. Liepājas Universitāte. Retrieved from: https://www.liepu.lv/uploads/dokumenti/prom/Andris%20Krie%C4%B7is_promocijas%20darbs_Sakumskol%C4%93na%20las%C4%ABtprasmes%20att%C4%ABst%C4%ABbas%20pedago%C4%A3iskie%20nosac%C4%ABjumi_darbs%20ar%20pielikumiem%20%281%29.pdf
- Kriekis, A. & Anspoka, Z. (2020). Sākumskolēna – lasītāja raksturojums: problēmas un risinājumi. *Society. Integration. Education, Volume III*. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol3.4947>
- Krūmiņa, I. & Grumolte-Lerhe, I. (2022). *Digitālie mācību līdzekļi: to izmantošanas iespējas un izaicinājumi Latvijā*. Retrieved from: https://www.saeima.lv/petijumi/Digitalie_macibu_lidzekli_Latvija.pdf
- Ozola, A., Geske, A., & Kampmane, K. (2023). *Starptautiskā lasītprasmes novērtēšanas pētījuma IEA PIRLS 2021 pirmie rezultāti*. Latvijas Universitāte. Retrieved from: https://www.ipi.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/ipi/PIRLS_2021_nacionalais_zinojums_ar_vakiem.pdf
- Rozenfelde, M., Kalvāne, A., & Ušča, S. (2015). *Lasītmācīšana viegli un ar prieku. Rokasgrāmata skolotājiem*. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/9a304671-a3d9-40f8-9e44-f8d5f659663e/REF-Handbook-LV.pdf>
- Rozenfelde, M., Verbicka, A., & Ogrina, R. (2020). *Lasīšanas prasību attīstīšana bērniem ar viegliem garīgās attīstības traucējumiem vispārējās izglītības iestādē*. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2020.2.5351>
- Schechter, Rachel L., & Lynch, Alicia D. (2023). *Phonological Awareness Lessons Research Study: Kindergarten, 2022-2023, Final Report*. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED629778.pdf>
- Schwartz, S., & Sparks, S. D. (2019). *How do kids learn to read? What the science says. Education Week, 1-24*. Retrieved from: <https://powerupedu.com/wp-content/uploads/2020/03/Ed-Week-How-Do-Kids-Learn-to-Read-Highlighted.pdf>
- Skola2030. (2019a). *Diferenciācija – liels vārds maziem bērniem*. Retrieved from: <https://skola2030.lv/lv/jaunumi/blogs/diferenciacija-liels-vards-maziem-berniem>
- Skola2030. (2019b). *Caurviju prasmes*. Retrieved from: <https://www.skola2030.lv/lv/macibusaturs/merki-skolenam/caurviju-prasmes>
- Skola2030. (2019c). *Tehnoloģijas*. Retrieved from: <https://www.skola2030.lv/attalinata-macisanas/tehnologijas>
- Skola2030. (2019d). *Valodas mācību joma*. Retrieved from: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/8046AC53-1F36-424C-8B0C-7BF0D330D3B7/view?preview=54C97331-91AB-4220-98BE-1DDC9C8D5DB5>

- Šķirmante, M. (2016). Vārdu krājuma paplašināšana un vārdu izpratnes veidošana 1. Klases bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību matemātikas apguvei. *Education Reform in Comprehensive School: Education Content Research & Implementations Problems*. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/386293637.pdf>
- Tūbele, S., & Vilka, I. (2016). Spēle–pirmsskolas vecuma bērnu fonemātiskās uztveres sekmētāja. *Society. Integration. Education, Volume III*, 191-200. Retrieved from: <https://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/1432/1743>
- Zariņa, S. (n.g.). *Lasītprasme un tās attīstības īpatnības pirmsskolā*. Retrieved from: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/Lasitprasme_Sandra_Zarina.pdf
- Žīgure, K., & Usca, S. (2022). Reading Skill Development of Students with Insufficient Language System Development. *Education Reform: Education Content Research and Implementation Problems*, 2, 51-66. DOI: <https://doi.org/10.17770/er2022.2.6967>